

*Hicrî Dördüncü Asır
Ricâl Tenkîdinin Mukayeseli İncelemesi,*
İsmail KURT, 1. baskı, İstanbul:
Cinius Yayınları 2020, 394 sayfa.

İslâm'ın temel kaynaklarından biri olan hadis, râvîlerin intiktal ettirmiş oldukları metinlere dayalı bir ilimdir. Bu durumda önem arz eden nokta, râvîlerin cerh ve ta'dil durumlarının belirlenmesi ve haklarında verilecek hükümlerin bu minvâlde gerçekleşmesi hususudur. Söz konusu maksâda matuf olarak, müslüman âlimler isnâd sistemine önem vermiş ve bu hususta hadis râvîlerinin kimlik bilgileri ile birlikte cerh-ta'dil durumlarının da tespit edildiği ricâle dair eserler kaleme almışlardır. Hicrî ilk asırlarda başlayan bu telif süreci, temel hadis kaynaklarının da oluşmasıyla birlikte artarak devam etmiş ve kendi alanına müşahhas bir hâl almıştır. Genel nitelikli eserler yanında, râvîlerin vasıflarına göre *Kitâbu's-Sikât*, *Kitâbu'd-Du'afa*, *Kitâbu'l-Mecrûhîn* gibi çalışmalar, belli bölgenin ricâlinin konu edildiği eserler de telif edilmiştir. Günümüzde de ricâl ilmini konu edinen, hicrî dördüncü asır münekkidlerinden İbn Hibbân ve İbn Adî'nin kaleme almış oldukları zayıf râvîleri içeren eserler, İsmail Kurt tarafından özel olarak çalışılmış, 2020 yılında *Hicrî Dördüncü Asır Ricâl Tenkidinin Mukayeseli İncelenmesi-İbn Hibbân ve İbn Adî Örneğinde-* adlı başlıkla doktora tezi olarak tamamlanmış ve bu çalışma Cinius Yayınlarından (2020) *Hicri Dördüncü Asır Ricâl Tenkidinin Mukayeseli İncelenmesi* adıyla basılmıştır. Eser, başlığından da anlaşılacağı üzere, Hicrî dördüncü asırda ricâl tenkîdinin İbn Hibbân ve İbn Adî özelinde karşılaştırılarak incelenmesini konu edinmektedir. Nitekim tanıtımı hedeflenen bu eser, önsöz akabinde giriş, üç ana bölüm ve sonuçtan müteşekkildir.

Müellif, giriş bölümünde (5-7), 'fitne' olarak adlandırılan olayların neticesinde başlayan isnad faaliyetlerinin hicrî ilk asırdan dördüncü asra kadar gelişiminin serencamını kısaca değerlendirmiştir. Akabinde, İbn Hibbân ve İbn Adî'nin de yetişmiş olduğu hicrî III. Asırda temel hadis kitaplarının teşekkülü neticesinde senedlerin mukayyed hale gelmesiyle bu durumun hicri dördüncü asra gelindiğinde tekil rivâyetlerin yerini bu hadis külliyatına bırakmaya vesile olduğunu başlandığı ifade etmiştir. Bunun neticesi olarak

hicrî dördüncü asır münekkidlerinin eserlerinde yer verdikleri râvîler arasında, mülaki olmadıkları kişilerin çoğunlukta olduğu belirtilmiştir. Sayın Kurt, İbn Hibbân ve İbn Adî'nin de eserlerinde söz konusu sebeplerden dolayı mütekkaddim münekkidler tarafından değerlendirilen râvîlerin çoğunlukta olduğunu zikretmiştir. Cerh-ta'dil uygulamalarında münekkidlerin farklı hükümler vermesini etkileyen bazı hususların olduğu da bu bölümde izah edilen konulardandır. Sayın Kurt, bu hususlardan bazılarını yetersiz delil, eksik anlama, var olan değerlendirmeyi taklit etme, değişken cerh gibi gerekçeler olarak zikretmiştir. Sonrasında, araştırmasına konu olan İbn Hibbân ve İbn Adî'nin eserlerini kaleme alış sebebinin, haklarında farklı hükümlerin bulunduğu râvîler olduğunu ifade etmiştir.

"IV/X. Asır Ricâl Tenkidi" başlıklı birinci bölümde, İbn Hibbân ve İbn Adî merkeze alınarak dönemin tenkid faaliyetleri açısından genel durumu ortaya konulmuştur. Yazar bu bölüme, ilk olarak hayatı, hoca-talebeleri, eserleri gibi muhtelif başlıklarla İbn Hibbân ve İbn Adî'yi kısaca tanıtarak başlamıştır.

Bölümün ikinci konusu olan (14-22) "IV/X. Asır Okuması: *Kitâbu'l-Mecrûhîn* ve *el-Kâmil fî Duafâi'r-Ricâl*" başlığı altında İbn Hibbân ve İbn Adî'nin eserleri tanıtılarak benzer ve farklı yönlerinin ortaya konulması amaçlanmıştır. Bu bağlamda, İbn Hibbân'ın telif ettiği *Kitâbu'l-Mecrûhîn*, bir mukaddime ile başlamaktadır. Mukaddimedede ilk olarak sünnetin korunması gerektiğinden ve Hz. Peygamber (s.a.v) adına yalan rivâyetin ağır cezaları olduğundan bahsedilmektedir. Sayın Kurt'un eserle ilgili dikkatini çeken bir husus da, İbn Hibbân'ın mukaddimesinde zayıf râvîlerin cerh gerekçelerine ek olarak hadisleriyle ihticac etmenin caiz olmadığı sika râvîleri de listeye eklemiş olmasıdır. Bu konuda Yazar, İbn Hibbân'ın tevsik ve ihticac arasında büyük bir fark gördüğünü izah etmektedir. Eserle ilgili üzerinde durulan diğer bir husus ise takip edilen telif yöntemidir. Buna göre İbn Hibbân, ilk olarak râvînin kimlik bilgileri ve yer yer hoca-talebe irtibatına değindikten sonra râvî hakkında değerlendirmesini yaparak, mütekkaddim münekkidlerin görüşlerine kısmen işaret etmektedir. Nitekim râvînin rivâyetlerinden örneklerle de yer verildiği belirtilmektedir. Çalışmada ele alınan ikinci eser *el-Kâmil fî Duafâi'r-Ricâl* ise İbn Hibbân'ın eseriyle benzer nitelikte olsa da daha güçlü bir içeriğe sahiptir. İbn Adî eserine takip ettiği telif metodunu açıklayan bir değerlendirme yazısı ile başlamaktadır. Sayın Kurt, İbn Adî'nin râvîlerin tenkîdinde İbn Hibbân ile benzer şekil kullandığını ifade etse de bazı farklılıklara değinmektedir. İbn Adî öncelikle râvîlerin kimlik bilgilerine (isim, nisbe, lakab, künye, meslek, eser) yer vermektedir. Ardından münekkidlerin râvî değerlendirmelerini genellikle senedli şekilde verip rivâyetlerinden örnekler sunmakta, bazen de rivâyetler hakkında yorum yapmaktadır. Râvîler hakkındaki değerlendirmelerinde ise çoğunlukla

kendi çıkarımlarından kısmen de mütekkaddim münekkeidlerin fikirlerinden yola çıkarak kendi lafızlarını güçlendirmektedir.

Müellif üçüncü ve dördüncü bölümlerde söz konusu münekkidlerin ricâl tenkid yöntemlerini ortaya koyduğu “İbn Hibbân’ın Râvi Tenkid Metodu” ve “İbn Adî’nin Râvi Tenkid Metodu” konuları üzerinde diğer konulara nazaran daha fazla durmaktadır. İbn Hibbân ve İbn Adî’nin adalet ve zabt düşüncesi, adalet ve zabt vasfı ile ilgili değerlendirmelerinde tutumları alt başlıklar halinde verip, bu başlıklandırmada örnek isimler ve râvîler hakkında kullandıkları cerh-ta’dil ifadelerine dikkat çekmektedir. Ayrıca yazar, İbn Hibbân ve İbn Adî’nin râvî tenkîdinde sistematik bir değerlendirme ortaya koyamazlar da râvîlerin adalet vasfına dair değerlendirmelerinin zabt sıfatına göre daha az olduğuna değinmektedir. İbn Hibbân ve İbn Adî’nin ricâl tenkîdinde kullandıkları usûl ise mütekkaddim münekkidlerin değerlendirmeleri ve râvîlerin rivâyetleri üzerinden gerçekleştirilmektedir. Sayın Kurt tarafından râvîlerin cerh-ta’dil durumlarının tespitinde ise İbn Hibbân’ın müslümanların hakkında hüküm verirken hataya düşme ihtimali endişesiyle daha ihtiyatlı tavır sergilediği, herhangi bir râvîye ‘yalancı’ hükmünü vermekte zorlandığı, kesin deliller aradığı ifade edilmiştir. (83) İbn Adî’nin ‘yalancı’ hükmüne yaklaşımının, vefat tarihleri, rihle, kitap ve nüshaların kapsam ve yazı incelemeleri (yazının eski-yeni yazılmış olması), rivâyetlerin asıl sahiplerine dair gerekçeler üzerinden gerçekleştirildiği de Sayın Kurt tarafından ifade edilmiştir. Üzerinde durulan başka bir konu ise râvîlerin adalet vasfına dair ele aldıkları bidat kavramıdır. Bidat konusuna her iki münekkidin yaklaşımı da benzerdir. Müellif, İbn Hibbân ve İbn Adî’nin müddai ve önderlik vasfı bulunan bidat ehlini mutlak cerh edilmesi gerektiğini izah etmiştir. Adalet vasfı içerisinde değerlendirilen ‘fisk’ konusunda ise her iki müellifin ayrı noktlara değindikleri görülmektedir. İbn Hibbân fıskı doğrudan cerh-ta’dil tenkîdinde kullanırken İbn Adî, fısk ile nitelenen kişileri, rivâyetleri üzerinden incelemeye almakla birlikte fıskla ilgili iddiaları reddetmemiştir. Müelliflerin ta’n noktasında zabta yaklaşımlarına gelindiğinde ise İbn Hibbân râvîlerin zabtını, kişinin hafızasının sağlamlığında ve rivâyet ettikleri kitapların muhafazasında aradığı kişinin zabtına yönelik hüküm verirken cerh-ta’dil birikimi, râvînin rivâyetlerini sika ve sebt kimselerin rivâyetleriyle mukayese, râvînin belli dönemlerdeki rivâyetleri mukayese ve farklı şehirler arasında muarâza yapma gibi husulara göre tespit ettiği yazar tarafından alt başlıklar ve örnekler ışığında tespit edilerek zikredilmiştir. İbn Adî’nin zabta yaklaşımı ise, ricâl bilgisi ve râvîlere ait rivâyetler üzerinden gerçekleştirilmektedir. Konuyla ilgili Sayın Kurt, “râvînin çeşitli zamanlardaki rivâyetlerini karşılaştırma, akranların, hoca-talebelerin mukayesesi, râvînin rivâyetini sika kimselerin nakilleri ile karşılaştırma, maruf senedi esas alma, öğrencinin rivâyetini nakilde bulunduğu hocasının hadislerine veya yazılı kaynağa arz etme” gibi alt başlıklara yer vererek benzer şekilde

örnekler ve lafızlar üzerinden İbn Adî'nin yaklaşımını ortaya koymuştur.

"İbn Hibbân ve İbn Adî'nin Ortak Râviler Üzerinden Mukayesesi" başlığı altında Yazar, aynı dönemde yaşamış iki münekkide ait iki yüz râvî üzerinden gerçekleştirilen değerlendirmeleri grafik üzerinden müşahhas bir halde sunmuştur. Verilen grafiğe göre yüz elli üç râvîde her iki münekkid benzer hüküm verirken, on sekizinde cerh-ta'dil hükmünü koyacak şekilde münekkidlerin açık değerlendirmelerinin bulunmadığı tespit edilmiştir. Sayın Kurt, her iki münekkidin hükümlerinin ekseriyetinde benzerliğin olmasını cerh-ta'dil ilminin genel bir standardı olduğu ve tutarlılık içerisinde gerçekleştiği şeklinde ifade etmiştir. Farklı hükümlerin olmasını ise on sekiz râvîden bazıları örnek olarak verilerek değerlendirilme gerekçeleri açıklanmış ve bu farklılıkların içtihad işlevinin aktifliği, mütekkaddim münekkidlerin değerlendirmelerine farklı yaklaşımlar ve rivâyetler üzerinde yapılan incelemelerin farklı neticeler doğurması olarak açıklanmıştır. Müellif çalışmasının birinci bölümünü yazmış olduğu genel bir değerlendirme ile nihayete erdirmiştir.

"II/VIII. Asrın Ricâl Değerlendirmelerinin IV/X. Asra İntikâli ve Her İki Asrın Mukayesesi" başlıklı ikinci bölüm, iki ana başlıktan oluşmaktadır. İlk olarak "Ricâl Değerlendirmelerinin İntikâli" adlı bölümde İbn Hibbân ve İbn Adî'nin mütekkaddim münekkidlere ait değerlendirmelere ulaşmaları ile ilgili olarak Şu'be b. Haccâc (V.160/776), Yahyâ el-Kattân (V.198/813), İbn Ma'în (V.233/848) ve Ahmed b. Hanbel'e (V.241/855) ait eserlerdeki değerlendirmeler, grafikler ve kullanılan tahammül ve eda sigaları üzerinden ortaya konulmaya çalışılmıştır. Şöyle ki, İbn Hibbân'ın İbn Adî'ye kıyasla mütekkaddim münekkidlerin görüşlerine daha az yer verdiği ve İbn Adî'nin bu görüşleri, muasırına kıyasla, senedli kullanımının önde olduğu ve bunun neticesi olarak hicrî dördüncü asırda hem senedli hem senedsiz şekilde naklin gerçekleştirildiği Sayın Kurt tarafından tespit edilmiştir. Ayrıca belirlenen isimler üzerinden gerçekleştirilen incelemeler de cerh-ta'dil ifadelerinin sonraki nesillere aktarılmasında senedlerde zikredilen râvîler ve tabakalarda kullanılan tahammül ve eda sigalarında, hoca-talebe arası irtibatın vaki olduğu ifade edilmiştir. Bölümün "II/VIII. Asır ve IV/X. Asır Münekkidlerinin Mukayesesi" adlı ikinci başlığında ise Yazar, her iki asrın ortak râvîler üzerinden dönemsel mukayesesi mütekkaddim münekkidlerden Şu'be b. Haccâc, Abdullah b. Mübarek, Yahya el-Kattân ve Ali b. el-Medinî gibi belirlenen isimler üzerinden gerçekleştirmiştir. Ayrıca müellif, her iki asrın belirlenen isimler üzerinden, râvîler hakkındaki değerlendirmelerini okuyucunun zihninde netleştirmek benzer/farklı yönleri göstermek üzere tablo ve grafikler kullanması eserden istifadeyi kolaylaştırmış ve okuyucu zihninde somut deliller oluşturmuştur. Bu bağlamda İbn Hibbân ve İbn Adî'nin eserleri karşılaştırıldığında İbn Adî'nin mütekkaddim münekkidlere

ait değerlendirmelere daha fazla yer verdiği; belirlenen isimlerin değerlendirilmelerinde müfesser olmayan ifadelere daha çok rastlanıldığı, İbn Hibbân'ın değerlendirmelerinin kadim münekkitlerle muvafakatının İbn Adî'ye göre daha fazla olduğu saptanmıştır. Netice olarak Sayın Kurt, müteahhir münekkidlerin mütekkaddim dönem münekkitlerinin görüşlerini körü körüne takip etmediklerini, kendi görüşleri neticesinde onlara muvafık ve farklı kanaatlerin ortaya koyulduğunu izah etmiştir

“IV/X. Asırda Kullanılan Cerh-Ta'dil Lafızları” adlı son bölüm ise üç ana başlık ve değerlendirmeden oluşmaktadır. Bu bağlamda Yazar, her iki münekkidin ricâl tenkîdinde kullandıkları cerh-ta'dil lafızlarını tespit ederek hicrî dördüncü asrın istılahlarına katkılarını ve mütekkadim dönemle benzer ve farklı yönlerini tespit etmiştir. Bölümün ilk konusu olan “İbn Hibbân'ın Kullandığı Cerh-Ta'dil Lafızları” başlığında yazar, İbn Hibbân'ın eserini oluştururken râvîleri ihticac, i'tibar ve kadh gibi ortak paydada taksim etmesinin neticesi olarak, değerlendirme lafızlarının net ve açık olması gerekli olduğunu ifade etmiş ve söz konusu maksada matuf olarak onun cerh-ta'dili ifadelerini “adalet ve zabt açısından değerlendirilen ve müstakil olarak ele alınması gereken lafızlar” şeklinde taksim ederek inceleyeceğini belirtmiştir. Müellifin İbn Hibbân'ın eseriyle ilgili değindiği bir başka husus ise zayıf râvîleri içermesi sebebiyle cerh ifadelerinin çoğunlukta olduğu ancak ta'dil ifadelerine de yer verildiğidir. İbn Hibbân kullandığı cerh-ta'dil lafızları ile ilgili olarak, müellifin râvîlerin adalet ve zabtına dair çok sayıda lafız kullandığı, râvî ve mervi hakkında ifadelerinin olduğu, değerlendirme lafızlarını terkip olarak kullanarak (kesiru'l-vehm, fâhişu'l-galat gibi) mütekkadim dönem münekkidlerinden ayrılarak sebep-sonuç ilişkisi kurduğu söylenilebilir. Yazar İbn Hibbân'ın cerh-ta'dil lafızlarını değerlendirirken, mütekkadim dönemde söz konusu lafız kimlerin kullandığı yahut ilk kimin zikrettiğini ve yer verilen lafızları örnek kişiler üzerinden zikrederek okuyucuya sunmuştur. Yine aynı başlık altında İbn Hibbân'ın kullandığı cerh-ta'dil ifadelerinin adalet ve zabt vasfına indirgenememesi ya da her iki vasıf için kullanılma ihtimali, müellifi bu kavramları “Müstakil Olarak Ele Alınması Uygun Lafızlar” başlığı altında ele almaya sevk etmiştir. Bu lafızlar, münker kavramı, râvînin hadisçiliği bağlamında kullanılan lafızlar (örneğin Berzea' b. Abdurrahmân'ı *لم يكن من صناته* ifadeleri ile değerlendirerek onun asılsız münker rivâyetler ettiğini ayrıca vehimde bulunduğunu ve rivâyetleri ile ihticac edilmeyeceğini açıklamıştır). Delaleti Râvinin Terkine İşaret Eden lafızlar (*استحق الترك، متروك الحديث*), Tasnif Dışı Cerh-Ta'dil Lafızları (*هو ممن استخبر الله فيه*) başlıkları altında örnek lafızlar ve râvîler üzerinden açıklanarak değerlendirilmiştir.

Dönemin önemli münekkidlerinden İbn Adî'nin tenkid lafızları ise bölümün ikinci konusu olarak “İbn Adî'nin Kullandığı Cerh-Ta'dil Lafızları” başlığı altında işlenmiştir. Müellif İbn Adî'nin eserinde zikretmiş olduğu,

râvîleri, cerhe tabi tutulan ve cerh-ta'diline dair ihtilaflı olan kişilerden olarak iki kısma tabi tuttuğu' ifadelerinden yola çıkarak İbn Adî'nin cerh-ta'dil lafızlarını "râvînin ta'diline işaret eden lafızlar, cerhine işaret eden lafızlar ve hem cerh hem ta'diline işaret eden lafızlar" olmak üzere üç başlık içerisinde değerlendirmiştir. Müellif değerlendirmelerine örnek lafızlar ve bu lafızların kullanıldığı şahıslar üzerinden giderek söz konusu münekkidin kavrama yaklaşım ve görüşünü izah etmiştir. Râvîlerin ta'diline dair lafızlar başlığı altında ele aldığı ifadeler mütekkaddim münekkidlerin ve muasır âlim İbn Hibbân'ında eserlerinde rastlayabileceğimiz 'sika, hafız, sadûk, hüccet' gibi ifadelerdir. Müellif bölümün ikinci alt başlığı olarak ele aldığı "Ravinin Cerhine İşaret Eden Lafızlar" konusunda İbn Adî'nin râvîlerin cerhine hüküm verirken 'hadis uydurma, batıl rivâyette bulunma' gibi ağır cerh kusurlarının yanı sıra râvînin zayıflığına işaret etmek üzere ve ağır cerh ifadelerinden kabul edilmeyecek lafızlar kullanması onu söz konusu lafızları, 'râvînin yalancılığı ve zayıf sayılması' bağlamında incelemeye sevk etmiştir. Müellif, İbn Adî'nin cerh ifadelerinin bazı istilahlara bağlamında gerçekleştirildiğini ve bu kullanımların râvî hakkında olduğu gibi rivâyetteki kusurlara işaret ettiğini ayrıca farklı cerh lafızlarını bir terkipte kullandığı gibi saptamalara vardığını söyleyerek ilgili bölümü sonlandırmıştır. Yazar, "Hem Cerh Hem Ta'dil Edilen Raviler Hakkında Kullanılan Lafızlar" alt başlığında ise İbn Adî'nin 'salih, hasen, la be's' gibi eserinde öne çıkan ifadeleri üzerinden kullanıldıkları bağlamı ve hangi amaçla zikredildiğini örneklerle açıklayarak münekkidin tutumunu izah etmiştir.

Üçüncü bölümün "IV/X. Asrın Cerh-Ta'dil Terminolojisine Katkısı" adlı başlığında Kurt, İbn Hibbân ve İbn Adî'nin eserlerinde yer alan değerlendirme lafızlarının büyük çoğunluğunun mütekkaddim münekkidlere ait olmakla birlikte, kendilerine özgü, önceki münekkidler tarafından kullanılmayan değerlendirme lafızlarının da yer aldığını savunur. Bunu da mütekkaddim dönem münekkidlerinin gündelik dile mutabık düşen ifadelerini listelediği ve bu kullanımların bazılarını İbn Hibbân ve İbn Adî'nin nasıl değerlendirdiğini izah ederek her iki münekkidin daha teknik ifadelerle yer verdiğini açıklar. Akabinde "Yeni Tenkid Lafızlarının Türetilmesi" adlı bölümün son başlığında İbn Hibbân ve İbn Adî'nin lafızları kullanmada mütekkaddim dönemden farklı yönlerini, her iki münekkide ait vermiş olduğu değerlendirme lafızları listesini sunarak izah eder. Üçüncü bölümün genel muhtevasına dair yazmış olduğu bir değerlendirme ile de bölümü sonlandırır.

Eserin sonuç bölümünde (259-262) yazar, hicrî dördüncü asır münekkidlerinden İbn Hibbân ve İbn Adî'nin eserlerinin mütekkaddim dönemle kıyas edildiğinde, geniş mukaddimeye yer vermeleri, önceki münekkidlere dair değerlendirmelere yer vermeleri, ele aldıkları râvîlerin çokluğu, râvîlerin rivâyetlerinin incelenmesi ve hükümlerini bu tedkikler neticesinde ortaya koymaları açısından farklılıkları olduğunu söylemiştir. Ayrıca konunun

devamında hicrî üçüncü asırda temel hadis kaynaklarının oluşması ve senedlerin mukayyed hale gelmesi neticelerinde hicrî dördüncü asra gelindiğinde zikredilen râvîlerin birçoğunda likânın bulunmadığı, her iki münekkidin mütekaddim münekkidlerin görüşlerini senedli şekilde zikrettikleri, hicri dördüncü asır münekkidlerinin kullandıkları cerh-ta'dil lafızları ve çağdaş olan iki münekkidin mukayesesi gibi konular kısaca değerlendirilerek özetlenmiştir.

Tanıtilan, eserde araştırmaya konu edilen dönemdeki râvîlerin hükümlerini ortaya koyma, cerh-ta'dil lafızlarını değerlendirmek ve mütekaddim dönemle bağlantısını ortaya koymak adına müellif geniş bir literatür taraması gerçekleştirmiştir. Yalın bir üslûbla, kendi içerisinde tutarlı ve sistematik bir düşünce ile yapılan çalışmada, konuyla ilgili vermiş olduğu bilgileri okuyucunun zihninde netleştirmek için tablo ve grafiklerle destekleyen Yazar, eserden istifadeyi kolaylaştırmıştır. Ayrıca eserin yaklaşık yedi de biri hacminde olan ekte, İbn Hibbân ve İbn Adî'nin mütekaddim münekkidlerle irtibatını sağlayan senedlerin dökümü belirlenen dört isim üzerinden gerçekleştirilmiştir. Akabinde verilen diğer iki ekten ilki İbn Hibbân ve İbn Adî'nin Mukayyesinde Kullanılan râvîlere ayrılırken, ikincisi hem *Kitâbu'l Mecrûhin* hem de *Kitâbu's-Sika'ta* yer alan râvîlere tahsis edilmiştir. Son olarak titiz bir çalışma ve uzun bir mesainin ürünü olan eserin, alanla ilgili olanların mutlaka müracaat edecekleri ve kaynak olarak kullanabilecekleri nitelikte olduğu söylenebilir.

Büşra BEDİR (busracnsz1995@outlook.com)

Ondokuz Mayıs Üniv., Sosyal Bilimler Enstitüsü, Hadis, SAMSUN